

למה פירקו את הפלי"ם?

מאת: יהודה בן-צור

הפלוגה הימית פורקה לפני שפורק הפלמ"ח. השאלות מדוע פורקה ראשונה וכיצד מלובנת להלן.

ביוני 1947 פרסם ב-ג, מתוקף היותו מחזיק תיק הביטחון בסוכנות היהודית, הוראות התארגנות לארגון 'ההגנה' לקראת האפשרות של לחימה בצבאות ערביים סדירים. הנחיתו בנושא הימי בשלב זה הייתה קצרה ביותר: "בבחיל המחץ [הפלמ"ח] יש לשכלל ולהרחיב את מחלקת הימאים"¹ (למעשה, מאז 1945, "מחלקת הימאים" כבר הייתה מוגדרת כפלוגה).

החלטת 'הכ"ט' בנובמבר' והמתקפה הפלסטינית שהחלה בעקבותיה, הביאו את ב-ג להרהר, לראשונה, בהקמת כוח ימי². בפגישתו עם הרמ"א, י. גלילי והרמטכ"ל, י. דורי, כחודש לאחר ההחלטה, הביע 'הזקן' עניין בכוח ימי: " לדעתי יש הכרח בקשר ימי לדרום וצפון על-ידי סירות מוטור מהירות, סירה לחמישים איש עם מזון וציוד... לטלגרף ל'אלון' [יהודה ארזי, שעסק ברכש], שיתיעץ עם דוד'קה [נמרי, פעיל 'המוסד לעליה ב']³ - שניהם פעלו באותה עת בארה"ב. מעניין שב-ג לא נועץ כלל במטה הפלמ"ח והפלי"ם, שלוחמיו, בהגדרה, היו צריכים להפעיל את הסירות. מקריות? עד מהרה התברר שלא.

בתחילת ינואר 1948 זימן ב-ג את יגאל אלון, מפקד הפלמ"ח, וקיבל ממנו סקירה על "כ הפלמ"ח, לרבות הפלי"ם, שמנה לדברי יגאל "כ- 200 איש". לסיכום, רשם ב-ג ביומנו: "שמאל טנקוס... הוא המומחה... הימאים הטובים – אברהם זכאי, אליעזר קליין [טל] ודוד מיימון [ארבעתם ימאי הפלי"ם]. מי ראוי לאגף ימי במטה [הכללי]? טנקוס (עצת יגאל פ.) [אן בנימין קסל (עצת יחזקאל סחר), שהיה [מהנדס] בצי [הבריטי]". מהרישום ניתן להבין, שב-ג חכך בדעתו שינוי ארגוני ופיקודי – הקמת 'אגף ימי במטה הכללי'. בשלב זה לא ברור עדיין אם כוונתו הייתה לגוף מטה שיפקח ויכוון את פעילות הפלי"ם או להעמדת הפלי"ם לפקודת האגף החדש והפקעת האחראיות לנושא הימי מידי הפלמ"ח.

בהמשך לשיחה זו קיבל ב-ג מיגאל "רשימה מיום 6.2.48"⁴, לפיה מצבת הפלי"ם מונה "סך הכול 368 איש". הגידול המרשים הינו תוצאה של גיוס מוגבר והעובדה שתקופת השירות בפלי"ם לא הוגבלה בזמן⁵ וזרם המתנדבים לפלוגה היה גבוה. הגיוס המוגבר, בעיקר של חניכי האגודות הימיות, נערך על דעת הרמ"א ישראל גלילי, אשר פרסם ב- 15.2.1948 הוראה מטעם הפקוד העליון בדבר: "הגברת יחידותינו הימיות. המערכת והתכונה לבאות מחייבים את "הכנסת" ("ההגנה") להעמיס על עצמה תפקידי שמירת נמלים, הגנת חופים, החשת תגבורות לישובים בחופים, הבטחת התחבורה בים, המשכת ההעפלה וכיו"ב... כל המתנדבים לשירותים יש להפנות אל חטיבת "הבולגרים" (פלמ"ח) אל היחידה הימית". בשלב זה החליט מטה הפלמ"ח בברכת הרמ"א, ישראל גלילי ויגאל ידן, להרחיב את מסגרת הפלי"ם ולהופכה לגדוד נחתים. עד מהרה התברר שלב-ג היו תוכניות אחרות לגמרי.

עוד בטרם שהגיע להחלטה בדבר המועמד לראשות האגף הימי, דן ב-ג עם יועציו אשר בן-נתן שמעון פרס, אלחנן ישי ואחרים, בהשתלטות על מרחבי הנגב, והושבת הכשרות

¹ ד. ב-ג, 'יומן המלחמה', עמ' 55.

² ממש באותה עת הורה ב-ג להקדים את הגעת אוניות הרכש על אף הסגר של הצי הבריטי, שנמשך עד ליזמו האחרון של המנדט, ב-15 במאי 1948. הראשונה, 'נורה', הגיעה ב-1 באפריל 1948.

³ 'יומן המלחמה', עמ' 68.

⁴ 'יומן המלחמה', עמ' 108 ; 220-1.

⁵ ביתר פלוגות הפלמ"ח הונהגה הגבלה: שנתיים ללוחם, שלוש למ"כ וחמש שנים למ"מ.

הפלמ"ח וגם 150 "מהגדנ"ע בת"א", בנקודות אסטרטגיות, לרבות באום רשרש-אילת⁶. לסיכום הנושא ביקש ב-ג: "להביא לי תקציב - מהמומחים (יוסי [הראל] וחיים זינגר, [קצין חבלה]) ותוכנית של סירות טורפדו ממילר [קצין צי יהודי אנגלי, מנהל ביה"ס הימי בחיפה] ". תכנית גרנדיוזית⁷, שכללה גם היבטים ימיים, אך גם במקרה זה מטה הפלי"ם לא שותף בהתייעצויות.

בחודשי פברואר-מרץ 1948 המשיך ב-ג לקיים סדרת פגישות והתייעצויות וביקש מגורמים ואישים שונים המקורבים ל"ענף" להגיש לו תוכניות להקמת כוח ימי. אחד היועצים היה זאב הים, נושא תעודת רב חובל וקצין משוחרר מהצי הבריטי, ממנו ביקש ב-ג "תכנית: א. כוח ימי להעביר אנשים, מכשירים ומזון לנגב ולגליל המערבי. ב. כלים (ספינות) להעביר אנשים ומכונות כבדות לאילת. ג. כוח ימי להגנת החופים...". ב-18.2.48 רשם ב-ג ביומנו⁸: "בר-כוכבא [מאירוביץ, מנהל מח' הדיג בסוכנות היהודית] וזאב הים הביאו תוכנית ציוד ימי... הסכמו שזאב ייצא מיד לאיטליה, יתקשר עם עדה [סרני] ויבדוק מה יש לקנות שם וכמה כסף דרוש לכך. בינתיים נברר גם באמריקה בהתייעצות עם מומחים (על ידי פול שולמן) מה דרוש להגנה ימית ומה אפשר להשיג...". בפגישה נוספת עם השניים ב-3.2.48: "הוטל על זאב הים לגשת לאיטליה לבדוק אפשרויות רכישת סירות מוטור מהירות, ספינות פלישה וספינות טורפדו... עד עכשיו נמצא כל הטיפול בים בידי פלמ"ח". מהסיפא, ניתן להבין שב-ג מתכוון לשנות מצב זה. לענייננו, הפלי"ם שהייתה אמורה, בהגדרה, לתפעל את כלי השייט, הושארה מחוץ לתמונה (כלי השייט שרכש זאב הים הגיעו רק בחודשי יוני-יולי 1948, לאחר הקמת 'השירות הימי').

בראשית מרץ 48 הגיע ב-ג לכלל החלטה⁹: "יעקב [דורין] חלה והלכתי אצלו עם ישראל [גליל]... בדבר הקמת שתי חטיבות – מסכימים, אבל ישראל מודה להלכה בצורך להפריד החטיבה בנגב ממטה הפלמ"ח¹⁰, למעשה אינו רוצה בזה עכשיו... להפרדת כוח הים מפלמ"ח הסכימו שניהם - להלכה בכל אופן". בעקבות "סיכום" זה - ועל אף תחושתו שגלילי אינו שלם עמו – החליט ב-ג "להכות בברזל בעודו חם" ועוד באותו יום הוא מינה את גרשון זק: "לגרשון זק שלום -

במטה יוקם אגף ימי, אשר עליו יוטל תכנון ההגנה הימית, רכישת כלים וגיוס הכוח הימי המלחמתי שיהווה ענף מיוחד במערכת כוחות המגן היהודים בארץ. האנשים יגויסו בשורה הראשונה מעובדי הים של מוסד העפלה, המהווים עכשיו את הפלי"ם, מבין אלו ששירתו בשעת המלחמה בצי [הבריטי], מאנשי האגודות הימיות ומבין יורדי הים היהודיים בכללם" [מהדברים משתמע גיוס על בסיס אישי ולא הגדרת הפלי"ם - שאנשיו היו מגויסים, חלקם מזה 5 שנים - כ"כוח הימי", אליו יצטרפו המתגייסים החדשים].

עליך הוטל הריכוז האדמינסטרטיבי של פעולות אלו ולאחר שימונו המומחים הימיים לאגף הימי במטה תצטרך להתייעץ אתם בכל העניינים המקצועיים, לפי שעה תשתף בפעולה זו את מנהל מחלקת הים והדיג של הסוכנות היהודית, בר-כוכבא מאירוביץ ותאסוף כל החומר הנוגע לעניין ותמציא דין וחשבון לרמטכ"ל.

ד.ב.ג.

3 במרס 1948 (עמ' 275)

ב'יומן המלחמה' אין כל רישום המבהיר מדוע בחר ב-ג במנהל 'בית ברל', אדם חסר רקע פיקודי ומקצועי, לתפקיד זה, וע"כ ניתן לקבוע בוודאות שהגורם הקובע היה השתייכותו המפלגתית - מינוי פוליטי מובהק. בעדות מאוחרת¹¹ מתאר גרשון זק כיצד הוא קיבל את המינוי מב-ג: "יש לי הרבה תוכניות שהוצעו לי על הקמת שרות ימי... אני רוצה שתבדוק... ותציע לי

⁶ 'יומן המלחמה', עמ' 174-6.

⁷ שבוצעה כעבור שנה ע"י חטיבות הנגב וגולני.

⁸ 'יומן המלחמה', עמ' 251.

⁹ 'יומן המלחמה', עמ' 275.

¹⁰ בשלב זה, התכוון עדיין ב-ג למנות את שאול מאירוב כממונה על מרחב הנגב, אך ב-23.3.48 חזר שאול... לאירופה, כמרכז הרכש.

¹¹ עדות מוקלטת (ומתומלת) ב-12 במרץ 1985, בנוכחות סמק ינאי, מ"פ הפלי"ם האחרון וא. זוהר.

תוכנית... [למחרת], ב- 4 לחודש אני מוצא מכתב...". בנוסח המינוי ניכר, שב-ג התקשה להגדיר ו/או להסוות את מהות התפקיד וכן מסתמנת בו מגמה ברורה של פירות במעמד הפלי"ם כגוף. הגדרת ימאי הפלי"ם כ"עובדי הים של המוסד" רחוקה מלהיות מדויקת ולו רק משום שבאותה עת הועסקו פחות מ-70 ימאים בתפקיד מלווי אניות, במסגרת המוסד לעליה ב'. בעדותו הנ"ל מאשר גרשון זק מגמה זו: "אין מלה פלמ"ח במכתבו של ב-ג המדבר בכלל על האנשים מהעפלה, אבל הוא נזכר שאי אפשר לומר אנשים מהעפלה בלי לומר... מהפלי"ם... משום שהאנשים הללו נמצאים בפלי"ם, אבל השם פלמ"ח כבר לא מוזכר. זה שוני מהותי". במינוי זה השלים ב-ג מהלך בו הוא הצליח "להרוג שתי ציפורים במכה אחת":

א. להקים כוח ימי עצמאי, כפוף (לכאורה בלבד, כפי שהתברר בהמשך) למטה הכללי.

ב. לנתק את הפלמ"ח מהאחריות לגזרה הימית (תוך ניסיון – שלא צלח – למנוע מהפלי"ם להוות את השלד, אם לא את ראשות הכוח העצמאי).

לאחר מינויו של ג. זק קיים ב-ג בירור עם גילי ויגאל ס. [סוקניק-ידין] אותו הוא סיכם¹²: "... בנוגע לשירות הימי - קבעתי שרות ימי מיוחד, לא קשור עם שום גדוד של פלמ"ח". ההחלטה חשפה את התלבטותיו של גילי ועוד באותו יום הוא הריץ לב-ג מכתב תשובה: "אמיתי [כינוי של ד.ב.ג.] מטכ"ל 12, במרס 1948

הנדון: שרות ימי

לצערי אינני רואה לאפשרי ולנכון לנסח הוראות סופיות לפני בירור נוסף בו ישתתפו [דורי], ידין, בועז [איילון], יגאל פ. [אלון]. אני מבחין בין השרות הימי לבין היחידות הימיות. אני שולל את הצורך להפקיע את היחידות הימיות מחטיבת המחץ הפלמ"ח. התפקיד של יחידות המחץ בים השתלב בתעודה שהוטלה על חטיבת המחץ. אני סבור כי המרכז שהחלטת למנותו אינו יכול להיות בעל סמכות של פקוד על היחידות הימיות... אני מבקש אותך לדחות החלטה סופית בנדון על מנת שנקיים ביום א' 14.3 בירור מקיף מוקדם. גם אינני רואה לנכון להנהיג השנויים המכריעים מבלי להימלך בדעתם של חברים הבקאים בעבודה, אשר התמכרו לה שנים... את הצעתי המפורטת אערוך במשך השבת. הלל" [גילי].

מכתבו של גילי "הקפיץ" את ב-ג שהחליט ל"סגור ענין" ובהזדמנות זו להוכיח לגילי "מי הבוס". כעבור יומיים, ב- 14.3, הוא שלח אליו מכתב אישי:

ת"א 14.3.48

לישראל

רשימתך מיום 12 למרס עוררה בי תימהון רב.

1. לא הטלתי עליך ניסוח הוראות, אלא כדרכי שלחתי לך ההוראות שאני ניסחתי לראות אם יש לך הערות.
2. הצורך בכוח הגנה ימי אינו טעון בירור נוסף ואינו סובל דחוי. הוא נדחה ללא צורך על ידי עיכובים בלתי מוצדקים ושלא לעניין.
3. לא קיימות כל יחידות מחץ בים ואין לנצל יותר מדי שם מחץ - לעניינים שאינם שייכים לו.
4. סמכות הפקוד מעל שירות הים תהיה לא בידי המרכז אלא בידי המטה הארצי, שלו הסמכות היחידה של פקוד על כוחות הביטחון.
5. מדוע רשום בראש הפיתקא שלך מטכ"ל? ד.ב.ג."

ממכתב זה, נגזר, ככול הנראה, שמו של הכוח הימי – 'השרות הימי'. עוד באותו יום, 14.3.48 רשם ב-ג ביומנו: "ביררתי" סופית עם ישראל [גילי], אח"כ עם יעקב [דורי], את דבר הכוח הימי המיוחד... ישראל דרש בירור עם עובדי הים [הכוונה כמובן לבכירי הפלי"ם], לכך הסכמתי".

¹² יומן המלחמה, עמ' 294-5.

"מלחמות היהודים" במיטבן. חלפו רק תשעה חודשים מאז הורה 'הזקן' "לשכלל ולהרחיב את מחלקת הימאים בחיל המחץ" והנה "לא קיימות כל יחידות מחץ בים..." - "והכושי עשה את שלו..." במקור, תחם ב-ג את המלה ביררתי במרכאות. אם לקבל זאת כפשוטו, נראה שהסכמתו הייתה מן "השפה ולחוץ". הבירור קיים למחרת היום, אך עוד באותו יום הוא קבע את תוצאותיו, במכתבו: "לרמ"א ולרמטכ"ל:

יש צורך דחוף להקים כוח ימי, כענף מיוחד במערכת כוחות הביטחון היהודים בארץ. הכוח הימי יגויס בשורה הראשונה מעובדי הים של הפלמ"ח, מאלה ששירתו בשעת המלחמה בצי, מאנשי האגודות הימיות ומיורדי ים יהודים בכללם. במטה הארצי יוקם אגף ימי אשר עליו יוטל תכנון ההגנה הימית, גיוס ואימון כוח האדם הימי ורכישת כלים לתחבורה ובטחון ימי. כל עובדי הים מטעם הארגון לכל ענפיו יהיו כפופים מעכשיו לאגף הימי של המטה הכללי. הרמטכ"ל יוציא ההוראות הדרושות בעניין זה".

14 במרס 1948 אמיתי (ד.ב.ג.)

במכתב זה שלל למעשה ב-ג את סמכות הרמ"א להורות על השנויים המבניים המתחייבים מהקמת האגף הימי. ההיה זה משום חששו שגלילי לא ימלא אחר ההוראה ככתבה ולשונה? בכל מקרה יש לראות בצעד זה את תחילת תהליך בטול משרת הרמ"א. הבירור עם "עובדי הים של הפלמ"ח" (אותם כינה 'הזקן' עשרה ימים קודם לכן "עובדי הים של מוסד ההעפלה") קיים למחרת היום והשתתפו בו מפקד הפלמ"ח, מג"ד הגדוד הרביעי וחמישה מבכירי הפל"ם¹³.

לדברי סמק ינאי¹⁴, הייתה זו פגישה שנייה. כבר בינואר "הגשנו את התוכנית בכתב והוספנו הסברים בע"פ. ב-ג התייחס בזלזול... והרעים בקולו: אנחנו צריכים אוניות גדולות... משחתות... צוללות... מטוסי ים!... במבט לאחור, להצעתו של יגאל אלון לא היה כל סיכוי להתקבל... בגלל רצונו של ב"ג לפרק את מטה הפלמ"ח ובגלל חילוקי דעות פוליטיים בינו לבין טבנקין, אביו של מפקד הגדוד". כאמור, עוד קודם לפגישה "בירור" זו, החליט ב-ג לנתק את הפל"ם מהפלמ"ח. בעקבות הפגישה, הוא "ביקש" מגלילי להורות לימאי הפל"ם דבר כפיפותם ל"אגף הימי":

"ישראל - בהתאם להוראותי מיום 14.3 וכהוראת שעה זמנית - כי אין הרמ"א בדרך כלל נותן פקודות, אלא ע"י הרמטכ"ל - תודיע נא לכל עובדי הים של הפלמ"ח שהם יהיו כפופים מכאן ולהבא למטה הכללי ולאגף הימי שיוקם בתוכו. המרכז גרשון זק ישמש - עד קביעת האגף - כבא כוח המטה.

16 במרס 1948 (עמ' 300) ד.ב.ג.

הוראה מתוחכמת, שכוונה לגופו של עניין - ניתוק הפל"ם מהפלמ"ח - ובאותה הזדמנות גם להגבלת סמכותו של גלילי כרמ"א באמצעות "ניצולו" להעברת ההוראה למטה הפלמ"ח. גלילי נאלץ להענות ל"בקשה" וכבר למחרת היום, ב-17.3, הוא פרסם את צו "הקמת השירות הימי" מטעם 'המטכ"ל': "הפקוד העליון החליט להקים שירות ימי... כפוף במישרין לפקוד העליון. השירות יבנה בשורה הראשונה על היחידות הימיות של פלמ"ח. צעירים ששירתו בצי, חברי האגודות הימיות ויורדי ים יהודים בכלל... יש להעביר את היחידות הימיות של הפלמ"ח מרשות חטיבת הפלמ"ח לרשות המטה הכללי, להיותן השירות... יושב ראש "ועד הבטחון" ['הזקן'] מינה את החבר גרשון זק למרכז הפעולה הדרושה להגברת הפעולה הימית...". ניסוח מעורפל ומרכז במקצת, שנועד לאפשר לפל"ם לתפוס את מקומו המרכזי בכוח המוקם. בצו לא הייתה התייחסות כלשהי לאותם 50 ימאים ו"גדעונים", "עובדי הים של מוסד ההעפלה", שהמשיכו לשרת כמלווי אוניות.

¹³ יומן המלחמה, עמ' 299-300.

¹⁴ מסמך של סמק מה-18 ליוני 1997, "מהפל"ם לחיל הים".

צו הוא צו, אבל עד שיגאל אלון – שהמשיך לנהל את "הקרוב" בדבר הסבת הפלי"ם לגדוד נחתים¹⁵ - לא אישר לקיימו, "הפלי"ם לא זז". בינתיים, ניהל גרשון זק "מגעים לא פורמאליים" עם אברהם זכאי וסמק ינאי – מפקדי הפלי"ם - הראשון והאחרון - ובג הזדרז לצרף את לובה אליאב, מפעילי ההעפלה, כעוזר אישי של ג. זק (היה זה מינוי ראשון של קצינים בכירים נאמנים ל...מפא"י, שהביא את "ליצני הדור" לטעון שחיל הים הפך לסניף של "המשמרת הצעירה").

בסוף מרץ 1948 אישר יגאל אלון את העברת הפלי"ם ל"שירות הימי". ביצוע ההחלטה השתבש משום שממש באותה עת נצטווה הגד' ה-4 להצטרף ל"כוח נחשון", שהוקם במטרה להסיר את המצור מעל ירושלים. בשל העדיפות שניתנה למבצע, "נטל" עמו המג"ד מעל ל-200 ימאים¹⁶. לפיכך, במהלך אפריל 1948 עברו ל"שירות הימי" רק כ-120 איש בראשות מטה הפלוגה. ראוי לציין, שבניגוד לכוונת בג¹⁷, עיכב גרשון זק את הגיוס הנרחב של 'יורדי הים' עד להצטרפות קבוצת הפלמ"ח הנ"ל, ששימשה כגרעין להקמת 'השירות הימי' (בלחץ של גרשון זק שוחררו טיפין טיפין רבים מלוחמי 'נחשון' בעת ההפוגה הראשונה ביוני 1948 והצטרפו לשירות הימי). בכך, הגיע הפלי"ם לסוף דרכו, למעט קבוצת מלווי האוניות – עולים ורכש – שהמשיכה לשרת עד לסיום מלחמת העצמאות ומצאה עצמה ללא "אמא" (הגדוד ה-4) וללא "אבא" (חיל הים). בסיום "עבודתם", שהוגדרה כחינוך, חוילו האנשים לשרות חובה ושוחררו מצה"ל... בו ביום, כטוראים, על אף שחלקם היו גם בוגרי קורסי החובלים (המקביל לקורס מ"מ).

"היה זה בעצם פירוקו מלמעלה של הפלי"ם, מעין מבוא זוטא לפירוק הפלמ"ח". כך טוענים פעיל ורוני¹⁸. האומנם? אין ספק שעצם הקמת כוח ימי עצמאי הכפוף למטה הכללי הייתה בבחינת כורח ממלכתי וע"כ החלטת בג הייתה מוצדקת מכל בחינה שהיא, אלא הדרך בה הוא בחר ליישמה הייתה נגועה בנגע המפלגתיות והכיתתיות מבית היוצר של מפא"י... נראה שאת מאבקו הפוליטי הלגיטימי במפלגת אחדות העבודה-מפ"ם בחר בג לעשות על גב הפלמ"ח-פלי"ם. להלן קטע מעבודתי "הזקן והים", שפורסמה לראשונה ב-1997 (ומפורסמת במלואה באתר, תחת הגל "מהפלי"ם לחיל הים"):

בעקרון צדק 'הזקן' במהלך העיקרי של הפקעת הטפול בנושא הימי מידי הפלמ"ח וכוונתו – המוצהרת - להעבירו לאחריות המטה הכללי. אלא שבפועל, כוונה זו נותרה רק על הנייר. ספק אם הוא צדק בדרכים והשיטות להשגת מטרה זו. נראה ש'הזקן' הגזים בהערכתו ש"הפלמ"ח הוא צבא פרטי, מפלגתי וכתתי" ואין כדבריו של 'הזקן' עצמו... על מנת להמחיש שהוא ראה "צל הרים כהרים":

26.4.48 - "הזמנתי ישראל גלילי לשיחה¹⁹, אמרתי לו שלא הייתי מרוצה כל הזמן מכל הופעות וסדורים בארגון [ההגנה]... אבל במידה שיכולתי נמנעתי משנויים שיש להם משמעות מפלגתית. הגענו עכשיו לשלב מכריע והדברים טעונים תיקון... פלמ"ח הוא צבא פרטי, מפלגתי, וכתתי... הודעתי לישראל על החלטת ההנהלה לבטל תפקיד הרמ"א, אך לפי שעה לא אפרסם זאת".

בערב חזר ישראל עם הצעות אותן רשם בג ביומו:

"פלמ"ח. גם לדעתנו מטה ארצי של פלמ"ח לא דרוש. יש לחלק כוח פלמ"ח לבריגדות אחדות, בלתי קשורות זו לזו, במרחבים שונים, אבל בלתי כפופים למפקדי המרחבים, אלא ישר לפקוד העליון... ביחס לעצמו, בלי סמכות להתערב בכל הדברים אין לו טעם בעבודה...

¹⁵ יוסף ארגמן, "חזור היה הלילה – גרסת סיקו", הוצאת "ידיעות אחרונות", עמ' 129, טוען ש"יגאל אלון הציע [לבג] להפוך [את הפלמ"ח] לאוגדת קומנדו בנוסח חיל הנחתים האמריקאי". בהגדרה, אוגדה כזו היתה מחייבת לכלול כוח ימי לתפעול נחתות.

¹⁶ 71 מהם נפלו בקרבות.

¹⁷ המסמך הנ"ל של סאמק מה-18 ביוני 1997.

¹⁸ 'קרע בתש"ח' בהוצאת מרכז גלילי 1991, עמ' 95.

¹⁹ 'יומן המלחמה', עמ' 371.

הוא מעורב עם הצבור. רואים בו סמכות גבוהה, ובלי זאת לא יוכל לעבוד. לדעתו לא טוב שראש המטה יקבל הוראות ישר ממני. נחוץ מי שיעמוד באמצע - והוא האיש לכך".

"שאלתיו למה ואם נחוץ שאני בכלל אטפל בתיק הביטחון... ענה שבלעדי לא היו עושים הדברים העיקריים ולא משיגים מה שהשיגו ולא היו יכולים לעמוד במעמדים קשים... אם כי אני מכביד בעניינים אדמיניסטרטיביים הם מקבלים על עצמם את הדין, מפני העניינים המרכזיים שלהם דרוש כוחי המוסרי. גם הוא אולי מסוגל להבין דברים - אבל אין בו הכוח לעמוד בפני לחץ ולעמוד על העיקר כמוני".

מהשיחה עולה בבירור, שהרמ"א, נציג השמאל ואיש אחדות העבודה, היה מוכן להעמיד עצמו ללא סייג לפקודתו של 'הזקן'. היה זה 'הזקן', שלא היה מוכן להיעזר בו מסיבות פוליטיות וזאת על אף ששאל אביגור הציע לו כחודש לפני כן "לקרב את ישראל גלילי". ניתן לקבוע בוודאות, שלו שעה 'הזקן' לעצות שקיבל והיה ממנה, בעת ביטול 'המטה הארצי' - גוף פוליטי במהותו - את גלילי כעוזרו הבכיר, היה חוסך מעצמו את 'מרד הגנרלים' [אובסטרקציה] בלשוננו של 'הזקן'], שאירע כחודשיים לאחר מכן.

באשר לפלי"ם - לו היה "הזקן" מחליט בתחילת הדרך, שהפלי"ם הוא שיהווה את 'חיל הים' [דוגמת חיל האויר בעת הקמתו], קרוב לוודאי שהדבר היה מתקבל בטבעיות וחוסך הרבה אנרגיה שבזבזה על וכוחי סרק.

בסופו של דבר, הוקם חיל הים ע"י כלל יורדי הים - בני 'דור תש"ח', שהתגייסו ושרתו בו במהלך מלחמת העצמאות - כשהפלי"ם, על אף תנאי הפתיחה הגרועים, הווה את הגורם המרכזי. ראוי לציין שג. זק עצמו והקצינים הבכירים שהוא מינה, לא התמידו בשירותם "הימי" ואילו רבים מבכירי הפלי"ם המשיכו לשרת בחיל הים וב-25 שנותיו הראשונות היו חמישה מששת מפקדיו יוצאי הפלי"ם.

"הזקן" ו"צעירי" הפלי"ם יוחאי בן-נחום ויהודה בן-צור